

جان فدای آزادی

امیر طیرانی

آزادی، دموکراسی، کنستی توسیون، مشروطیت، عدالتخانه و مجلس و... اینها واژه‌هایی بودند که با ورود آنها به ادبیات سیاسی ایران در بیش از یک قرن و نیم پیش، سرنوشت ایران با تحولی شگرف روبه‌رو شد.

اگر عامه مردم در ایران با این کلمات به تدریج و به ویژه در جریان تحولات منتهی به صدور فرمان مشروطیت در سال 1285 آشنا شدند ولی به نوشته محققان و پژوهشگران تاریخ معاصر ایران، روشنفکران و فرهیختگان ایرانی سال‌ها پیش از آن با تغییرات حکومتداری و نظام سیاسی در جهان آشنا شده بودند. دکتر محمد اسماعیل رضوانی نخستین نشانه‌های این آشنایی‌ها را به "محمد حزین لاهیجی" مورخ، شاعر سبک هندی ایران و بعد از او به "میر عبداللطیف شوشتری" صاحب کتاب "تحفه العالم" نسبت می‌دهد (رضوانی - فکرآزادی زودتر از کلمه آزادی به ایران آمد - اطلاعات 53/5/14)

شکست‌های ایران از روسیه و ضرورت پیشرفت و خروج از عقب‌ماندگی، بسط و توسعه روابط ایران با کشورهای اروپایی، مسافرت به اروپا و دیدن تمدن جدید، رسیدن اخبار تحولات در کشورهای اروپایی، ژاپن، عثمانی و مصر و... به تدریج زمزمه‌ساز ضرورت و وجوب تغییر در نظام سیاسی ایران را رقم زد.

اگر آهنگ این تغییرات در دوران فتحعلی شله قاجار آرام و کند بود، به تدریج و به ویژه از دوران ناصرالدین شاه با افزایش ارتباطات از سرعت بیشتری برخوردار شد و اصطلاحاتی همچون کنستی توسیون و مشروطیت بیشتر و بیشتر در آثار و نوشته‌های روشنفکران مطرح شد. اگر میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله نخستین کسی بود که در روزنامه "قانون" اصطلاحی به نام مشروطه را مطرح کرد، دیگرانی همچون میرزا فتحعلی آخوندزاده، سید جمال الدین اسدآبادی، عبدالرحیم طالبوف، شیخ احمد روحی، مستشارالدوله و... از جمله نویسندگان و روشنفکرانی بودند که در سال‌های حکومت ناصرالدین شاه این اصطلاحات و ضرورت تغییر را به صورت نظری و عملی دنبال کردند. به نوشته میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل، قدمت ورود کلمه مشروطه بیش از سی سال پیش از آن بود که در جریان نهضت مشروطه بر سرزبان‌ها بیافتد. (روزنامه صور اسرافیل شماره ۱۴، دهم شعبان ۱۳۲۵ ه.ق)

بنابراین به رغم آن که این اصطلاحات و واژه‌ها و ضرورت برچیده شدن نظام استبدادی از میانه سال 1284 ش در میان مردم مطرح و با جانبازی و فداکاری مردم به برچیده شدن نظام استبدادی و برقراری نظام مشروطه منجر شد ولی چنان که گفته شد این تغییر، امری خلق‌الساعه نبود که هیچ کس در ایران نداند که مشروطه چه بود.

در طول این نزدیک به صد و بیست سالی که از پیروزی نهضت مشروطیت می‌گذرد، مخالفان و منتقدان مشروطه همواره با تعمیم مثال‌ها و نمونه‌هایی درباره ناآشنایی مردم با مشروطه اعم از معنی یا اهداف آن، در تلاش برای نفی اصل انقلاب و حرکت مردم و سرنگون ساختن استبداد بوده‌اند. غافل از آن که همیشه در همه جوامع بشری، فکر تحولات سیاسی و اجتماعی نخست از سوی متفکران و آگاهان آن جامعه مطرح

و در صورت همراهی توده مردم و با فداکاری آنها و در صورت آماده بودن شرایط جامعه به نتیجه رسیده است.

انقلاب مشروطه نیز از این امر مستثنا نبود. فکر آزادی و رهایی از استبداد و حاکمیت مردم بر سرنوشت خویش در کنار مفاهیمی همچون استقلال و کوتاه کردن دست کشورهای بیگانه از دخالت در امور داخلی ایران که از دهه‌ها پیش از صدور فرمان مشروطیت در ایران به تدریج مطرح شده بود در برهه‌ای از زمان و با وقوع اتفاقاتی که نتیجه حاکمیت استبداد بر کشور بود به یکدیگر گره زده شد و تغییری بزرگ را در ایران پدید آورد.

اما مقاوت مستبدین و حامیان آنها، فقدان تجربه، ضعف‌های نظری و نیز دخالت‌های کشورهای همچون بریتانیا و روسیه و... موجب شد تا آن دستاورد بزرگ از راه اصلی منحرف و بار دیگر و این بار در شکل و شمایل جدید و در قامت نظام جدید همان اهداف استبدادی دنبال شود.

این ضربه بزرگ موجب شد تا مخالفان حاکمیت مردم در طول این سال‌ها، آن را بهانه‌ای برای یکسره مخدوش جلوه داده آن انقلاب مردمی و نفی همه دستاوردهای مهم آن شوند.

اما باید به خاطر داشت که دستاوردهای انقلاب مشروطه تنها به بعد سیاسی آن محدود نمی‌شود. بزرگترین دستاورد انقلاب مشروطه، اثبات امکان تغییر در یک جامعه در صورت خواست مردم بود. این تجربه که در طول سال‌های پس از مشروطه همواره نصب العین مردم سرزمین ما قرار گرفت در نهضت‌های رهایی بخشی همچون جنبش جنگل، تحولات دوره‌های بعد همچون نهضت ملی شدن صنعت نفت، در انقلاب سال 1357، دوم خرداد 1376 و... تاثیرگذار بود و مردم با تکیه بر آن تجربیات و دستاوردها، خود را قادر به طرح مطالبات خود دانستند.

علاوه بر آن مشروطیت ایرانیان را با مفاهیم، مطالبات و خواسته‌های دنیای جدید و دستاوردهای تفکر نوین سیاسی، اجتماعی اقتصادی و فرهنگی روز جهان آشنا ساخت. تفکیک و استقلال قوای سه گانه، پیدایش احزاب و سازمان‌های سیاسی، آزادی مطبوعات به مثابه رکن چهارم مشروطیت، ضرورت تغییر نظام ظالمانه در عرصه زمینداری و روابط ارباب و رعیت، استقلال مالی و تاسیس بانک ملی و... نمونه‌هایی از آن دستاوردها بودند.

از سوی دیگر تأثیرات مهم فرهنگی و اجتماعی که نمودهای آنها را در ادبیات و تولد شعر نو به عنوان مکتبی جدید در عرصه شعر، هنر، تاسیس دانشگاه، توسعه مدارس و... می‌توان مشاهده کرد از دیگر تأثیرات آن نهضت مردمی بود.

آنچه در این ویژه نامه از نظر خوانندگان می‌گذرد، چند نمونه از مقالاتی است که روزنامه اطلاعات در طول 98 سال عمر خود برای بزرگداشت انقلاب مشروطیت منتشر کرده است. امید آن که در فرصتی مناسب، مجموعه آن مقالات در عناوینی همچون انقلاب مشروطه در شهرها و استان‌های کشور، تأثیرات انقلاب مشروطه در فرهنگ و ادبیات ایران، تأثیرات انقلاب مشروطیت بر روزنامه نگاری در ایران، زنان و انقلاب مشروطه و... در قالب کتاب‌های مستقل برای استفاده خوانندگان علاقمند به تاریخ معاصر ایران و انقلاب مشروطیت باز نشر و منتشر شوند.

